

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Nordicom Information*.

Citation for the original published paper (version of record):

Appelgren, E. (2016)

Från kontroll till en illusion av interaktivitet: Datajournalistik som grävande arbetsmetod.

Nordicom Information, 38(2): 58-61

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-31258>

Ester Appelgren

Från kontroll till en illusion av interaktivitet

Datajournalistik som grävande arbetsmetod

Datajournalistik som grävande arbetsmetod resulterar ofta i att journalistiska vinklar visualiseras i form av mönster eller specifika samband med hjälp av digitala medieformer. Här möts två tidigare åtskilda kulturer då journalistiska arbetsmetoder kombineras med tekniska arbetsmetoder. För att skapa en berättelse får journalister förtroende att fatta beslut åt publiken, i publikens intresse, medan en ingenjör istället kan bli anklagad för att fatta paternalistiska beslut över huvudet på människor. Med utgångspunkt från aktuell nordisk datajournalistik diskuteras i denna artikel därför vad som händer när just dessa två kulturer möts, i termer av beslutsfattande åt publiken, i publikens intresse.

Datajournalistik är en arbetsmetod som kan resultera i spektakulära grävande journalistiska projekt. Journalistiska vinklar visualiseras här i form av mönster eller specifika samband med hjälp av digitala medieformer, ofta med högt inslag av interaktivitet. Publiken sägs skapa sin egen mening och hitta sin historia, men projekten syftar också till att synliggöra journalistiska fynd hittade i data som är svårtillgängliga för gemene man att ta till sig. Just den här formen av journalistik utgör en slags hybrid där flera kulturer möts.¹ En mer teknisk tradition med dataanalys, programmering och visualisering blandas med ett journalistiskt arbetssätt och syfte.²

För en journalist är en central del av arbetet att välja och välja bort och därigenom fatta beslut åt publiken, i publikens intresse. Eftersom datajournalistik resulterar i berättelser är just journalistens val centrala. För en ingenjör kan denna typ av aktivitet betraktas som något fult. När en ingenjör designar teknik som fattar för många beslut åt människor

sägs ingenjören medverka till att utveckla teknik som begränsar individens autonomi. Ett typiskt exempel på detta är diskussionen kring hur ingenjörer skapat algoritmer som i olika digitala sammanhang ordnar saker åt människor över deras huvuden. Algoritmen kanske väljer bort eller lyfter fram innehåll på Facebook eller anpassar tjänster för att förenkla människors vardag, till exempel i form av självkörande bilar eller intelligenta hälsoprylar. Trots att intentionen är god tillskrivs algoritmerna, eller egentligen de som skapat algoritmerna, så mycket makt att detta i en del sammanhang anses som upprörande eller till och med oacceptabelt. För journalister är dock makten att fatta paternalistiska beslut för publiken, och i publikens intresse, betraktad som befogad och en grundförutsättning för berättandet, åtminstone i dagsläget.³

Vad händer när två kulturer möts, som i fallet med datajournalistik, där ett tekniskt arbetssätt kombineras med ett journalistiskt arbetssätt?

Appelgren, Ester (2016). Från kontroll till en illusion av interaktivitet: datajournalistik som grävande arbetsmetod. I *Nordicom-Information* (38)2: 58-61.

Nordisk datajournalistik och long form-formatet

När datajournalistik började ta fart i Norden, kring 2013 handlade den publika diskussionen och diskussionen mellan journalister mycket om tillgänglighet kring öppna data och olika typer av gratis verktyg där journalister antingen kunde tvätta data, strukturera upp data eller visualisera data⁴. Idag diskuterar ledande datajournalister ofta datajournalistik mer i termer av specifika arbetsmetoder för digitala gräv eller automatisering av vissa steg i arbetsprocessen, benämnt robotjournalistik,⁵ medan forskare gärna kallar delar av en mer kvantitativ datajournalistik som computational journalism.⁶

Resonemanget i den här artikeln grundar sig på en innehållsanalys av 31 nordiska datajournalistikprojekt. Dessa projekt publicerades i nordiska webbpublikationer och sändes in av journalister själva till den nordiska tävlingen NODA (Nordic Data Journalism Awards) år 2013,⁷ 2015⁸ och 2016.⁹ Projekten tävlade mot varandra i flera klasser och en jury valde ut vinnare i varje klass. Analysen utgår alltså från ett urval av projekt där journalister själva värderat vilken publicerad datajournalistik de anser vara bra, dvs värd att vinna pris. Över tiden syns en förändring på vilket sätt datajournalistik används journalistiskt och hur de presenteras för publiken.

Ett typiskt projekt från 2013 bestod av en webbtjänst där en större databas med insamlad data förfinats och filtrerats av journalister, tillsammans med utvecklare eller konsulter vid mediebolagen. Ofta fanns då möjligheter för publiken att filtrera i data och på så sätt visualisera något på en karta. Ibland presenterades hela kartan och publiken fick själva klicka sig runt på ikoner i kartan. Publiken hade stor kontroll att själv hitta sin historia i den data som presenterades, trots att datajournalistiska element ofta var inbäddade som grafik i en artikel med statistiskt innehåll.

Ett typiskt projekt för 2015 innehåll mindre grad av interaktivitet. Istället syntes fler projekt som stora digitala gräv, presenterade på en separat webbsida där många val fanns tillgängliga att utforska för publiken i form av olika historier, vinklar och interaktiva element. På sidan som ofta var anpassad

för mobil fanns mediebolagens logga och i många fall en länk till mer beskrivande information om vem som stod bakom tjänsten. Ibland fanns också länkar till artiklar där ett antal journalistiska vinklar beskrivits med den datajournalistiska tjänsten som grund, illustrerade med något case. Ett sådant case är ofta inte typiskt för de mönster som går att hitta i ett dataset, utan snarare en anomali, en outlier som stack ut som något extremt som man valde att förstora upp. Här kunde publiken få känslan av att de case som lyfts fram ändå var i linje med generella mönster. I flera fall saknades beskrivningar av hur data tagits fram eller vilka som stod bakom tjänsten. I dessa fall berövas publiken på möjlighet till kontroll att själv värdera den information som presenteras.

Typiskt för 2016 var datajournalistiska projekt som publicerats i det så kallade long form-formatet. Ett sådant format består av ett linjärt flöde med multimediala inslag. Interaktivitet förekom men inte som något fritt val utan väl regisserat och sammanhållet inom ramen för tjänsten. I sådana projekt fanns ofta både ljud, rörlig bild, grafik i form av kartor eller diagram med, men sällan med reella möjligheter för publiken att själv navigera i materialet likt de projekt som var mer typiska för de insända bidragen 2013. I vissa projekt filmades en skärm där någon klickade på en interaktiv karta eller interagerade med någon form av grafik utan att det för publiken gick att göra samma sak. Här skapas en illusion av interaktivitet, man känner igen de klickbara ikonerna och ser en film där någon annan är interaktiv, vartefter publiken får historien presenterad för sig.

Long form-format förekom också i de insända projekten från 2015, men inte lika vanligt förekommande. För både 2015 och 2016 var innehållet ofta inriktat på att skapa starka känslor och beröra. De ljud- och video-filer som spelades upp kunde illustrera en katastrof såsom Estonia eller en dykolycka med dödlig utgång. Om publiken ville följa historien från början till slut gick det inte att värja sig från dessa inslag, och publiken berövades på kontroll. Samtidigt har den här typen av projekt visat sig vara framgångsrika för mediebolagen.

Fler användare stannar kvar längre, medan de mer interaktiva tjänsterna bidrog till att publiken snabbt lämnade tjänsten. Paternalistiska inslag skulle alltså vara att föredra sett ur mediebolagets perspektiv om man vill behålla sin publik, men kanske också sett ur publikens perspektiv, som alltså i praktiken visar sig välja bort tjänster med hög grad av interaktivitet genom att snabbt lämna sådana tjänster.

Berättelsen väger tyngre, än så länge

Inom flera olika ämnesområden finns begreppet paternalism närvarande i etiska diskussioner kring när det är acceptabelt att ingripa eller fatta beslut åt en annan individ. Begreppet härstammar från latin och handlade först om hur familjens överhuvud, fadern kunde fatta beslut åt hela familjen för familjens bästa. Läkares paternalistiska handlingar, såsom att diagnostisera patienter med hjälp av data om en patient snarare än i samråd med patienten lyfts av forskare fram som en accepterad form av paternalism¹⁰, medan ingenjörer som designar system baserade på stora datamängder ofta istället blir *anklagade* för att ägna sig åt paternalism¹¹. I dess två exempel är det just gränsen för vad som kan ses vara i individens bästa intresse som varierar. Beroende på vem som sätter sig in i den givna situationen, dvs vilken förförståelse man kan ha, kan beslutet någon fattar åt individen upplevas som något individen kan tjäna på respektive förlora på.

Paternalism i journalistik har inte debatterats nämnvärt av forskare eftersom premisen för journalistik är att val är nödvändiga för att skapa berättelser. Snarare handlar forskningsdebatten i dessa sammanhang om journalisters autonomi och i förlängningen kanske att förstärka eller förtydliga journalistens befogenheter att just fatta beslut, välja och välja

bort samt skapa nyheter och nyhetsvinklar. Forskning pekar alltså implicit ut paternalism inom journalistik som något fint.

Samtidigt pågår intensiva diskussioner såväl populärvetenskapligt som i forskarvärlden om farorna med att algoritmer väljer nyheter i sociala medier eller att personaliserade tjänster får oss att missa information. Denna mer ingenjörsmässiga paternalism är alltså inte accepterad. Datajournalistiska tjänster innehåller ofta element av personalisering, dvs beroende på hur individen använder en tjänst anpassas innehållet efter dess beteende. Det kan också vara så att ett rikt dataset med tydliga generella mönster i flera riktningar anpassats för en journalistisk nyhetsvinkel och därmed begränsats, så att individen upplever sig ta del av ett rikt dataset, men endast ser det som är relevant för nyhetsvinkeln.

Ytterligare exempel på hur paternalism tar sig uttryck i datajournalistik är hur publiken inte kan välja bort information för att ta till sig innehållet, exempelvis i form av att ett videoklipp spelas upp automatiskt när individen scollar sig genom en text. Kanske en sådan illusion av interaktivitet är att föredra både för publik, journalister och mediebolag just nu.

I den journalistiska kontexten kan man också hävda att paternalistiska val är befogade, men om liknande funktionalitet byggs in i tjänster med andra syften kan de alltså gå över gränsen för vad som anses vara i individens intresse.

Frågan är om denna uppfattning kan bestå. I en tid då förtroendet för journalister sägs minska, kanske journalister inte länge till är fredade från att bli *anklagade* för paternalism, sett ur publikens synvinkel.

Noter

1. Se exempelvis antologin *Boundaries of Journalism* (2015).
2. Gray, Chambers och Bounegru (2012).
3. Se exempelvis Spiekermann och Pallas (2006).
4. Appelgren och Nygren (2014).

5. Grensund (2016).
6. Coddington (2015).
7. <http://www.sh.se/datajournalistik2013>.
8. <http://noda15.no/>.
9. <http://noda2016.fi/>.
10. Hofmann (2003).
11. Spiekermann och Pallas (2006).

Referenser

- Appelgren, Ester, & Nygren, Gunnar (2014) "Data Journalism in Sweden: Introducing New Methods and Genres of Journalism into "Old" Organizations", in *Digital Journalism*, 2(3), 394–405.
- Carlson, Matt, & Lewis, Seth C. (eds.) (2015) *Boundaries of Journalism: Professionalism, Practices and Participation*. London & New York: Routledge.
- Coddington, Mark (2015) "Clarifying Journalism's Quantitative Turn: A Typology for Evaluating Data Journalism, Computational journalism, and Computer-assisted Reporting." *Digital Journalism*, 3(3), 331-348.
- Gray, Jonathan, Chambers, Lucy, & Bounegru, Liliana (2012) *The Data Journalism Handbook*, online. Downloaded 4 October 2016.
- Grensund, Peter (2016) *Analys: Årets bästa datajournalistik*. Medievärlden Premium.
- Hofmann, Björn (2003) "Technological paternalism: on how medicine has reformed ethics and how technology can refine moral theory." *Science and engineering ethics*, 9(3), 343–352.
- Spiekermann, Sarah, & Pallas, Frank (2006) "Technology Paternalism – wider implications of ubiquitous computing." *Poiesis & praxis*, 4(1), 6–18.

Ester Appelgren, lektor på avdelningen för Journalistik på Södertörns Högskola. Hennes forskning är inriktad på datajournalistik samt integritetsaspekter i det digitala medielandskapet.